

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

І.М. Сотник

Сумський державний університет, м. Суми

Обґрунтовано доцільність формування вбудованих організаційних структур управління ресурсозбереженням на українських промислових підприємствах. Розроблено функціонально-організаційну схему управління ресурсозбережними процесами у суб'єкта господарювання. Визначено функції і завдання кожного з учасників схеми.

ПОСТАВЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Економічні показники розвитку промисловості України останніми роками свідчать про певні позитивні зрушення щодо зменшення ресурсомісткості вітчизняної промислової продукції, рівень якої залишається високим порівняно з розвиненими країнами світу. Зокрема, це підтверджується випереджальними темпами зростання у 2000-2005 рр. високотехнологічних галузей (машинобудування, ремонт та монтаж машин і устаткування – 246,2; виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів) – 188,6; легка промисловість – 135,4; м'ясна промисловість – 188,2; виробництво молочних продуктів – 209,8%) порівняно з ресурсомісткими та еколого-небезпечними (видобування енергетичних матеріалів – 113,2; виробництво і розподілення електроенергії, газу та води – 110,5; металургія та оброблення металу – 137,4%). Проте зазначені тенденції є нестійкими, а рівень ресурсомісткості продукції, який підвищився протягом 90-х років ХХ ст. на 35-60%, за оцінками фахівців, усе ще не повернувся до позначки 1990 року [6-8].

Не останню роль у збереженні високого рівня ресурсомісткості відіграє низька активність інвестиційних та інноваційних процесів у країні. У 2000-2005 рр. середньорічний приріст інвестицій в основний капітал становив близько 45%, проте у 2005 році вони становили лише 56,8% від рівня 1990 року. Середньорічні темпи приросту вартості основних фондів за цей період становили (у порівнянних цінах 2000 року) близько 2%. Незважаючи на це, дотепер характерною особливістю сучасного стану основних фондів залишається висока їх зношеність. Зокрема, у промисловості ця цифра сягає 58,3%, найбільше зношені основні фонди підприємств із виробництва електроенергії, газу та води – 62,0%, обробної промисловості – 59,3% та у добувній промисловості – 49,6% [2; 8].

Протягом 90-х років ХХ ст. неухильно скорочувався найважливіший показник технічного оновлення виробництва та економії сировини – впровадження маловідхідних, ресурсозбережних і безвідхідних технологічних процесів – за цей період він зменшився у 4,3 раза. Лише після 2002 року намітилася позитивна тенденція до збільшення показника у 1,6 раза (порівняно з 2000 та 2002 рр.), проте у 2005 році він у 2,64 раза був нижчим за показник 1991 року. Крім того, за 2000–2005 рр. у 1,84 раза скоротилася кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації. У 2005 році порівняно з 2000 р. зросла з 172 до 208 кількість підприємств, які впроваджували інноваційні маловідхідні, ресурсозбережні та безвідхідні технологічні процеси, однак протягом 2003-2005 рр. їх кількість скоротилася на 20%, що суттєво вплинуло на динаміку ресурсомісткості [1; 3; 4; 8].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку актуальними для України залишаються питання підвищення ресурсоефективності промислового виробництва шляхом закріплення результатів позитивних структурних економічних зрушень, активного впровадження ресурсозберіжних процесів суб'єктами господарювання. Однак навіть якщо керівництво українського підприємства розуміє необхідність ресурсозбереження та планує заходи щодо зниження ресурсомісткості продукції, реалізація останніх не завжди забезпечує очікувану віддачу у вигляді економічного, соціального та інших ефектів.

Значну роль у цьому відіграє рівень організації системи управління ресурсозберіжними процесами на підприємстві. Як правило, для більшості вітчизняних промислових підприємств функції ресурсозбереження для підрозділів чітко не окреслені, що призводить до несистематичної роботи з ресурсозбереження, знижуючи ефективність цієї діяльності. Проте сьогодні з огляду на можливості підвищення конкурентоспроможності за рахунок зниження ресурсомісткості продукції потреба у проведенні комплексної, систематичної роботи з ресурсозбереження у суб'єкта господарювання є достатньо гострою, і першочерговим завданням залишається оптимальна організація цієї роботи.

Проблемам формування ефективних механізмів управління ресурсозбереженням на промислових підприємствах присвячені наукові праці В. Тарана, А. Богатирьова, Р. Балашової, І. Півоварчук, О. Харламової, Л. Рубан, С. Половникової та ін. Проте організаційної структури, яка б забезпечувала комплексне управління ресурсозберіжними процесами на промисловому підприємстві та була адаптована до вітчизняних умов господарювання, дотепер не створено.

Постановка завдання. Таким чином, метою даного дослідження є формування оптимальної організаційної структури управління ресурсозбереженням на промислових підприємствах України, яка максимально враховує можливості вітчизняних суб'єктів господарювання та націлена на вирішення їх проблем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Функціонування системи управління ресурсозберіжною діяльністю на підприємстві здійснюється на базі документації внутрішнього користування, завдяки чому забезпечуються:

- інтеграція управління ресурсозбереженням у загальну єдину систему управління підприємством;
- виявлення та взяття на облік проблем, пов'язаних із ресурсозбереженням;
- нормування показників витрат виробничих ресурсів;
- оцінювання соціальної, екологічної та економічної ефективності ресурсозберіжних заходів;
- організація обліку та контролю за виконанням ресурсозберіжних заходів на підприємстві;
- створення інформаційно-аналітичної бази даних про результати реалізації ресурсозберіжної політики на підприємстві.

У загальному випадку схема комплексного управління ресурсозберіжною діяльністю суб'єктів господарювання може бути наведена рис. 1.

Практичне запровадження схеми передбачає створення на промисловому підприємстві окремих або вбудованих організаційних структур, які виконуватимуть функції спостереження та корегування ресурсозберіжних процесів на виробництві. На наш погляд, формування відокремленого структурного підрозділу, що займається питаннями

ресурсозбереження, на сучасному середньостатистичному українському підприємстві є недоцільним з таких міркувань.

По-перше, характерною проблемою вітчизняних суб'єктів господарювання є надмірні накладні витрати, які пов'язані з функціонуванням управлінського апарату та обумовлюють зниження конкурентоспроможності продукції промислового підприємства через збільшення її собівартості. Створення ще однієї управлінської структури на виробництві означатиме зростання накладних витрат, а отже, автоматичне зниження і так невисокого рівня конкурентоспроможності.

По-друге, спеціалісти, що входять до такої структури, повинні мати високу кваліфікацію та досконало знати всі зміни, які відбуваються на етапах постачання сировини та матеріалів, виробництва продукції, її транспортування, зберігання, реалізації споживачу. Без безпосереднього контакту з виробничим процесом, участі в ньому контролювати такі зміни надзвичайно складно. З цих позицій більш доцільним буде делегування додаткових функцій з управління ресурсозбереженням окремим висококваліфікованим працівникам кожного структурного підрозділу, аніж формування нових посад в окремому підрозділі, що також означатиме більш ефективне використання кваліфікованих кадрів.

Рисунок 1 – Етапи стандартної схеми комплексного управління ресурсозбережною діяльністю на підприємстві

По-третє, збір інформації про хід ресурсозбережних процесів здійснюється безпосередньо у підрозділах підприємства його працівниками в рамках збору загальної виробничої інформації, а виділення окремої організаційної структури, зайнятої збиранням аналогічної інформації призведе до дублювання функцій основних підрозділів.

По-четверте, здійснення коригувальних впливів на ресурсозбережні процеси має періодичний характер, отже, не має потреби створювати окрему постійно діючу службу з цих питань, достатньо запровадити систему періодичних засідань з проблем ресурсозбереження.

Ураховуючи зазначені зауваження, на нашу думку, найбільш ефективним у сучасних умовах господарювання є формування вбудованої в уже існуючої організаційної структури управління ресурсозбережними процесами на вітчизняних промислових підприємствах. Зокрема, це може бути створення постійно діючої комісії з ресурсозбереження або надання додаткових функцій щодо управління ресурсозбереженням уже існуючій координаційній раді з питань розвитку підприємства.

У разі формування окремої комісії, на наш погляд, до її складу доцільно ввести заступників генерального директора з технічних питань, економіки, маркетингу, а також головних спеціалістів кожної служби (підрозділу) підприємства. Очолити комісію має безпосередньо генеральний директор. Оптимальним режимом її роботи є проведення планових щомісячних засідань, а також додаткових, позапланових у разі потреби.

Необхідно зазначити, що такого роду організаційні структури (координаційні ради) сьогодні існують на великих промислових підприємствах України і займаються питаннями розвитку підприємства. Оскільки до них входять керівники всіх підрозділів підприємства та вищий управлінський апарат, доцільно буде розширити спектр їх функцій на ресурсозбереження та поширити цей досвід на підприємства середнього бізнесу. Для малого підприємства, на наш погляд, формування зазначених структур є невиправданим: зважаючи на невеликі розміри підприємства, більш ефективним буде внесення до службових обов'язків директора підприємства та його заступників виконання функцій з управління ресурсозбережними процесами на виробництві та прийняття коригувальних управлінських рішень.

До безпосередніх функцій комісії (координаційної ради) потрібно віднести аналіз і контроль проходження ресурсозбережних заходів на підприємстві за певним спектром розрахованих показників, а також розроблення відповідних заходів та прийняття коригувальних управлінських рішень (етапи 4-6 на рис. 1). Етапи 1-3, які охоплюють збирання, сортування, аналіз інформації про ресурсозбережні процеси, розрахунок показників ресурсозбереження за встановленими методиками здійснюються безпосередньо у підрозділах підприємства з подальшим зведенням у підсумковий звіт, який поширюється між членами комісії (координаційної ради). Відповідальними за окремі частини цього звіту є головні спеціалісти підрозділів підприємства.

Таким чином, на початку кожного календарного місяця на підприємстві за підрозділами збирається та аналізується інформація про ресурсозбережні процеси за широким спектром показників (див. докладніше [5]). Після цього відповідальний секретар комісії (координаційної ради) готує підсумковий звіт та проект рішень, що супроводжуються техніко-економічним обґрунтуванням, які надаються для ознайомлення членам комісії (координаційної ради). Безпосередньо на засіданні відбувається обговорення цих документів, виявлення проблемних питань у сфері ресурсозбереження, формування та затвердження рекомендацій і комплексу заходів з коригування ресурсозбережних процесів, призначаються відповідальні за їх виконання. Наступне засідання відбувається з обов'язковим звітуванням відповідальних за виконання заходів осіб, затверджених на попередньому засіданні. Функціонально-організаційна схема управління ресурсозбереженням на промисловому підприємстві середнього бізнесу подана на рис. 2.

У даній схемі необхідно відзначити визначальну роль для активізації ресурсозбереження на виробництві таких підрозділів підприємства, як відділи матеріально-технічного забезпечення та маркетингу. Зокрема, маркетингова служба створює необхідні передумови для визначення

стратегічних і тактичних напрямів ресурсозбереження на підприємстві з урахуванням зміни асортименту та номенклатури його продукції у часі. Відділ матеріально-технічного постачання є контролюючим органом щодо витрачання підприємством значної частини виробничих ресурсів, визначаючи у підсумку рівень ресурсоефективності процесів матеріальної обробки.

Вагомим фактором успішного запровадження та функціонування розробленої функціонально-організаційної схеми управління ресурсозбереженням на промисловому підприємстві є формування зацікавленості його працівників в економії та раціональному використанні виробничих ресурсів. На наш погляд, для цього існуючу на виробництві систему економічного заохочення та примусу доцільно доповнити новими елементами, пов'язаними зі сферою ресурсозбереження. Зокрема, це може бути виплата додаткових премій працівникам (як відсоток від суми зекономлених коштів), які найбільш активно займалися ресурсозбережною діяльністю, вносили пропозиції щодо її вдосконалення; система штрафів для працівників, які систематично перевищують норми витрат ресурсів, виробничого браку тощо.

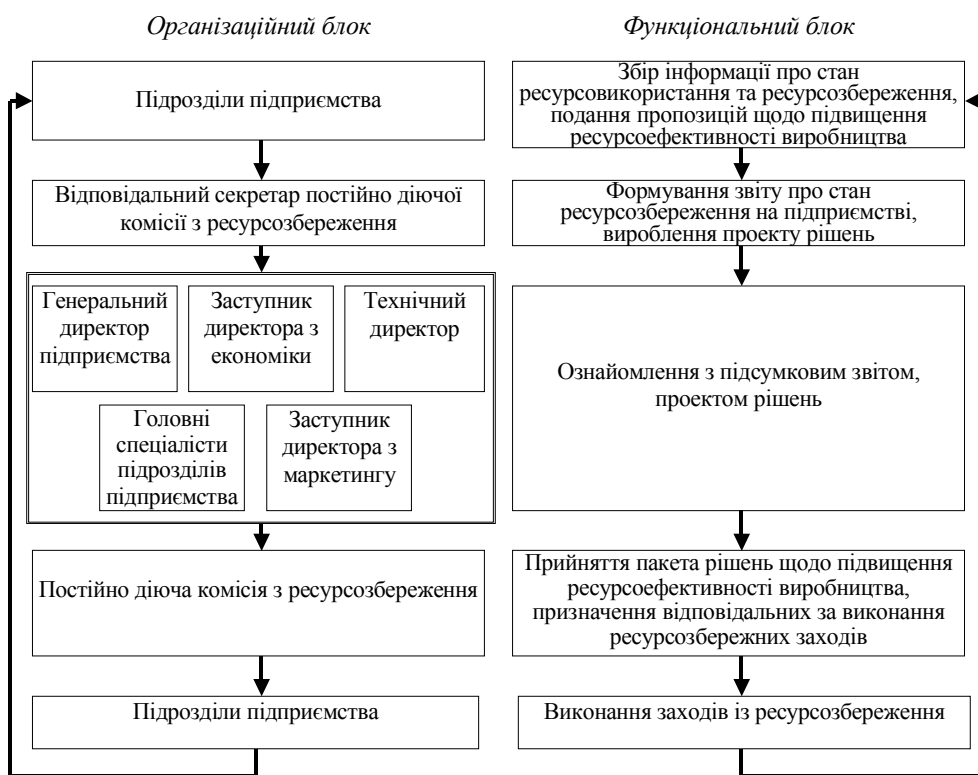

Рисунок 2 – Організаційна схема управління ресурсозбереженням на промисловому підприємстві середнього бізнесу

ВИСНОВКИ

Практичне запровадження запропонованої функціонально-організаційної схеми управління ресурсозбереженням на українських промислових підприємствах є важливою умовою планомірного зростання ресурсоефективності виробництва і спроможне забезпечити формування

самовідтворювального управлінського механізму, який містить такі компоненти:

– виявлення проблем підприємства, що пов'язані та можуть бути вирішені за рахунок упровадження ресурсозберіжних заходів, формування на цій основі адекватної політики підприємства щодо ресурсозбереження;

– планування ресурсозберіжної діяльності підприємства, розроблення організаційно-технічних заходів, які забезпечують виконання планових показників;

– техніко-технологічне, нормативне, організаційне та економічне забезпечення виконання планових завдань та реалізації ресурсозберіжних заходів;

– моніторинг ресурсозбереження на підприємстві, облік та контроль, здійснення коригувальних та попереджувальних впливів на ресурсозберіжні процеси;

– створення інформаційної бази даних та звітності про результати здійснення ресурсозберіжної політики, управлінських рішень з ресурсозбереження;

– періодичний аналіз результатів ресурсозберіжної діяльності підприємства, оцінку ефективності функціонування системи управління ресурсозберіжною діяльністю підприємства;

– удосконалення системи управління ресурсозбереженням з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

SUMMARY

ORGANIZATION OF RESOURCE SAVING MANAGEMENT AT THE INDUSTRIAL ENTERPRISE

Sotnyk I.N.

There is substantiated the expediency of formation of the built-in organizational structures of resource saving management at the Ukrainian industrial enterprises. The functional-organizational scheme of resource saving processes management at the economic agent is developed. Functions and tasks of each of scheme's participants are determined.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарченко В. Структурні перетворення в машинобудуванні // Економіка України. – 2001. – № 9. – С. 30-35.
2. Інноваційний фактор у підвищенні конкурентоспроможності промисловості України: доповідна записка. Прес-реліз. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 8 с.
3. Мазін Ю.О. Економічні основи управління інноваційною ресурсозберіжною політикою в машинобудуванні: Дис... канд. екон. наук: 08.02.02. – Суми: СумДУ, 2005. – 222 с.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2006. – 362 с.
5. Сотник І.М. Комплексна система соціо-еколого-економічних показників моніторингу ресурсозбереження на підприємстві // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2007. – № 1 (85). – С. 30-39.
6. Сотник І.М. Ресурсозберіжні пріоритети реформування системи рентних та природоохоронних платежів України // Актуальні проблеми формування рентної політики в сучасних умовах: Матеріали міжнар. наук-практ. конф., м. Київ, 17 травня 2007 р.: У трьох частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 1. – С. 112-118.
7. Статистичний бюлетень за січень 2006 року (№ 1). – К.: Держкомстат, 2006. – 132 с.
8. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Вид-во "Консультант", 2006. – 576 с.

Сотник І.М., канд. екон. наук, доцент

Надійшла до редакції 3 лютого 2008 р.